

LATENSKI PASNI SPONI Z DVORIŠČA SAZU V LJUBLJANI

IVAN PUŠ

Mestni muzej, Ljubljana

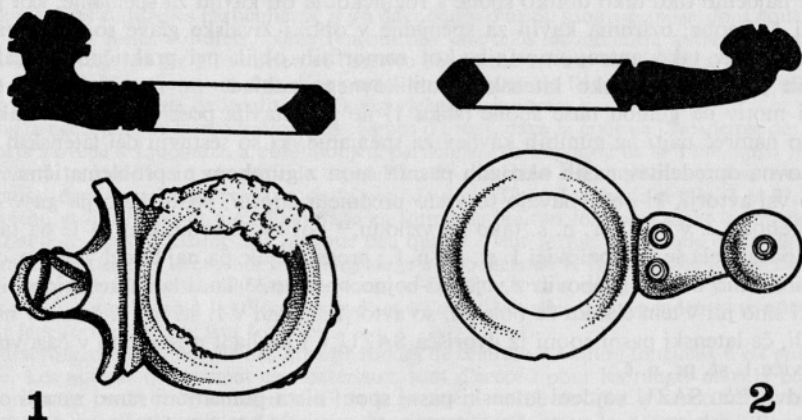
Širši in ožji ljubljanski prostor obiluje z arheološkim gradivom različnih časovnih obdobj. Ljubljansko barje se ponaša z izredno bogatimi kulturnimi ostanki iz konca mlajše kamene in bronaste dobe. Iz prehodnega obdobja med bronasto in starejšo železno dobo ter iz starejše železne dobe ugotavljamo na dvorišču Slovenske akademije znanosti in umetnosti (SAZU) obsežno in bogato žarno grobišče, ki nam podaja kontinuiteto pokopavanja na tem predelu od konca bronaste pa vso starejšo železno dobo. Ožji ljubljanski prostor s poznano Emono in njenimi grobišči uvrščamo v prvovrstno antično arheološko točko pri nas. Tudi zgodnj srednjeveške in srednjeveške najdbe tako iz dvorišča SAZU kot od drugod nam dokazujejo prisotnost človeka na tem področju. Med omenjenimi kulturami pa so določene časovne cezure, iz katerih ugotavljamo le skromne kulturne ostanke, ki nam sicer dokazujejo prisotnost ljudi v Ljubljani, vendar v znatno manjšem obsegu, v kolikor ni temu vzrok slaba raziskanost tako ožjega ljubljanskega prostora, kot ljubljanske kotline v celoti. Z latenoidnima sponama, kakršnih v slovenskem prostoru skoraj ni najti, bomo skušali vsaj deloma, z ostalimi latenskimi najdbami seveda, zapolniti časovno vrzel, med starejšo železno dobo in antično Emono, ki še vedno ostaja le deloma izpolnjena.

Iz obstoječe arheološke literature je razvidno, da smo slučajno našli posamezne, drobne latenske predmete v Ljubljani, vendar strnjenega najdišča s številnejšimi predmeti, tako kovinskimi kot keramičnimi, doslej še nismo našli.¹

Med premetanim gradivom starejše železne dobe in številnimi antičnimi najdbami smo na dvorišču SAZU našli posamezne kose, ki dokazujejo prisotnost keltskega življa oziroma njegovega vpliva na staroselce, ki so živeli na ožjem ljubljanskem prostoru ob prihodu Kelto v jugovzhodni predalpski prostor.

Problem prodiranja keltsko-latenske kulture v ljubljansko kotlino moramo reševati v tesni in neposredni zvezi z nosilci kulture žarnih grobišč (KŽG) ki so, po dosedanjih ugotovitvah seveda, v Ljubljani in to na njenem ožjem področju, izredno dolgo vztrajali tako pri svojih prvobitnih navadah pri izdelovanju praktično uporabnih in okrasnih predmetov, kot tudi pri svojih osnovnih življenjskih navadah in običajih, ki jih zlasti dobro ugotavljamo na grobišču KŽG na dvorišču SAZU. Počasen zaton nekdanj številčne naselbine nekje na ožjem ljubljanskem področju (Ljubljanski grad) v mlajšem obdobju starejše železne dobe smo že ugotovili.² Problematično pa je ostalo vprašanje tradicionalnega nadaljevanja življenja, čeprav v znatno skromnejšem obsegu, kot v predhodni dobi, v

mlajši železni dobi. Prvi je to temo načel že F. Starè, ki je v sicer poškodovanem žganem grobu 26 na dvorišču SAZU, s starinsko obliko žare, tipično za končni HaB časovni horizont, na sežganih človeških kosteh odkril železno keltsko latensko verigo za pripenjanje meča na pas.³ Ta primer bi bil v končni fazi lahko tudi slučajen, saj so bile žare ob prihodu Keltov tik pod rušo in bi izgubljena veriga lahko slučajno zdrsnila v napol prazno žaro, ko ji je odpovedal pokrov. Na močno porušenem grobišču KŽG na dvorišču SAZU smo namreč včasih našli celo črepinje rimskih posod v samih žarah.⁴ Upoštevati pa moramo celo možnost, da veriga ni slučajno prišla v žaro, ampak da je v žaro položen sežgan staroselec, ki je na kakršen koli način prišel do takega predmeta. To je sicer drzna misel, vendar moramo pri tem primeru upoštevati vse doslej znane elemente iz prazgodovinskega grobišča SAZU in njegove neposredne okolice tako npr. grob 280 z latenoidno stekleničasto posodo, datirano v končni HaD,⁵ trdoživost življenja in običajev, izredno konservativnost staroselcev živečih na tem prostoru itd., potem tudi take ali podobne predpostavke ne moremo popolnoma izključiti. Nadaljnje raziskave prazgodovinskega grobišča na dvorišču SAZU in v njegovi okolici nam bodo po vsej verjetnosti dale razlago za ta edinstveni fenomen.

Ob omenjenem primeru bo potrebno reševati predvsem probleme stapljanja nosilcev kulture žarnih grobišč z Iliri na eni strani, na drugi pa ponovno prilagajanje in stapljanje omenjenega, ne preveč čistega etničnega elementa z novo došlo keltsko latensko kulturo in etnosom. V končni fazi pa bo potrebno obravnavati tudi vprašanje odnosov take mešanice etničnih elementov, ki je sicer nastala v enem tisočletju, s prihodom popolnoma nove, rimske kulture v jugovzhodni predalpski prostor. Na tem mestu smo podali le primer, ki bo mogoče služil kot pripomoček pri razčiščevanju določenih nerešenih vprašanj.

Pasni sponi latenskega porekla (sl. 1 in 2), najdeni žal v premetanih plasteh na dvorišču SAZU, predstavljata dokaj osamljeni obliki takega predmeta pri nas. Isto velja tudi za nekatere druge latenoidne predmete s tega najdišča (npr. že omenjeni bronasti pasni jeziček — okrasni zaključek pasu). Oba primerka pasnih spon pripadata istemu tipu, dočim se po obliki, predvsem pa po kavljju za spenjanje precej razlikujeta.

Pasna spona (inv. št. P 716) sl. 1, je sestavljena iz obročka z rombičnim prečnim presekom, ki ima prisekan zgornji, spodnji in zunanji rob in kavljja za spenjanje, ki je bil ulit skupaj z obročkom. Kavelj je sestavljen iz ploščate prečke, in gobastega gumba, ki je pravokotno postavljen nanjo. Ob obročku sta na kavljju še dva polmesečna rogljička uvita

proti gumbu, ki sicer nimata praktičnega pomena, ampak le razgibata sicer monotono obliko spona. Spona je preprosto ornamentirana. Na gumbu so trije globoki vrezi oziroma kanelure, ki skupaj tvorijo na sredini trikotnik. Taki, vzporedni kaneluri potekata tudi pri obročku in pod rogljičkoma. Oblika pasne spona je zanimiva, gledana kot celota, saj njen gumb z rogljičkoma in okroglim obročkom na eni strani, na drugi pa, sicer preprost okras, učinkuje ne samo s svojim praktično uporabnim svojstvom ampak tudi s simboličnim, saj nam čeprav močno stilizirano, verjetno predstavlja antropomorfno obliko.

Druga spona (inv. št. P 715) sl. 2 je po svoji uporabnosti popolnoma enaka prvi, nekoliko pa se razlikuje v obliki obročka in kavlja za spenjanje. Obroček je približno enake velikosti kot prvi in rombičnega prečnega preseka, nastavek z gobastim gumbom, ki skupaj predstavljata kavelj za spenjanje pa ima oblikovni motiv živalske glave z dvema skupinama izžlebljenih koncentričnih krožcev na razširjenem delu pri obročku, ki predstavljata oči. Enak okrasni motiv pa je upodobljen tudi na sredini gumba, ki skupaj z njim predstavlja živalski smrček.

Latenske pasne spona z okroglim obročkom in gobastim gumbom so pri nas dokaj redke,⁶ pogostejše pa jih lahko najdemo tako na vzhodu,⁷ kot na severu⁸ in zahodu.⁹ Skoraj povsod najdemo tudi tako obliko spona z rogljičkoma ob kavlju za spenjanje, kot pri naši na sliki 1. Spona, oziroma kavlji za spenjanje v obliki živalske glave so redki pri takih sponah, čeprav tako antropomorfni, kot zomorfnih oblik pri praktično uporabnih in okrasnih predmetih keltsko latenskega oblikovnega zaklada ne manjka. Tudi trikotni okrasni motiv na gumbu naše spona (slika 1) ne predstavlja posebnosti. Prav tak okras moremo namreč najti na gumbih kavljev za spenjanje, ki so sestavni del latenskih verig.¹⁰

Časovna opredelitev naših okroglih pasnih spon z gumbom ni problematična. V glavnem so vsi avtorji, ki obravnavajo to vrsto predmeta enotni, postavljajo pa ga v časovni okvir prehoda 2. v 1. st. pr. n. š. tako na vzhodu,¹¹ kot na zahodu, kjer se je pa ta oblika spona uporabljala še v 1. polovici 1. st. pr. n. š.; predstavljale pa naj bi del vojaške opreme, saj so jih redno našli v grobovih z vojaško-bojno opremo.¹² Tudi latenske najdbe iz Ljubljane, ki smo jih v tem članku že omenili, so avtorji datirali v 1. st. pr. n. š., zato ne bomo pogrešili, če latenski pasni sponi iz dvorišča SAZU v Ljubljani postavimo v časovni okvir 1. polovice 1. st. pr. n. š.

Na dvorišču SAZU najdeni latenski pasni sponi nista pomembni samo zaradi osamljenosti in redkosti na našem področju ampak tudi za študij mlajše železne dobe v ljubljanski kotlini s tem pa tudi za obravnavo te kulture v širšem jugovzhodnem predalpskem prostoru.

Posebej pomembni sta latenski sponi za sam ljubljanski prostor, kjer je keltsko latenska kultura trčila na izredno trdoživo domorodno življenje z bogatimi halštatskimi tradicijami, ki so skupaj z latenskimi dočakale prihod Rimljanov. S svojo silno življenjsko močjo je konservativnost domorodnega prebivalstva dala pečat prihajajoči rimski kulturi, katerega pa je potrebno iskati že v pridobitvah rimske, provincialne materialne kulture.

¹ F. STARE, Nekaj železnodobnih predmetov iz Ljubljane, *Zgod. časopis* 6—7, 1952-53 (1953) 71—77; IDEM, Ilirske najdbe železne dobe v Ljubljani, *Dela* 1. razr. SAZU 9 (1954) 110, 111. I. Puš, Nove latenoidne najdbe v Ljubljani, *Arheološki vestnik* 17 (1966) 413—416. F. LEBEN, Časovno mesto bronaste verižice z dvorišča SAZU, *Arheološki vestnik* 19 (1968) 303—305.

² I. Puš, *Žarnogrobiščna nekropola na dvorišču SAZU v Ljubljani*, Razprave 1. razr. SAZU 7/1 (1971) 99.

³ F. STARE, *Ilirske najdbe železne dobe v Ljubljani*, *Dela* 1. razr. SAZU 9 (1954) 38.

⁴ I. Puš, *Žarnogrobiščna nekropola na dvorišču SAZU v Ljubljani*, Razprave 1. razr. SAZU 7/1 (1971) 98.

⁵ I. Puš, Pomen ljubljanskega prostora v starejši železni dobi, *Arheološki vestnik* 24 (1973) 386—396.

⁶ S. PAHIČ, Keltske najdbe v Podravju, *Arheološki vestnik* 17 (1966) 287, op. 83; T. 15: 11.

⁷ J. FILIP, *Keltové ve střední Evropě*, (Praha, 1956) 174, T. 137: 16, T. 130: 8—9. J. ME-

DUNA, *Stare Hradisko, Katalog nálezu uložených v muzeu města Boskovic*, *Fontes archaeologicae moravicae* 2 (1961), T. 9: 3, 4; T. 16: 1—6.

⁸ Glej op. 6.

⁹ P. P. AGOSTINETTI, *Documenti per la protostoria della Val d'Ossola*, (Milano, 1972) 223, T. 11: 9—12. M. BERTOLONE, *Appunti per uno studio sui Galli, Sibirium* 9 (1967-69) 258, Fig. 5: 1—3.

¹⁰ S. GABROVEC, Srednjejatensko obdobje v Sloveniji, *Arheološki vestnik* 17 (1966), T. 4: 3. S. PAHČ, Keltske najdbe v Podravju, *Arheološki vestnik* 17 (1966), T. 5: 2.

¹¹ J. FILIP, *Keltové ve střední Evropě*, (Praha, 1956), 174, opomba 349.

¹² P. P. AGOSTINETTI, *Documenti per la protostoria della Val d'Ossola*, (Milano, 1972), 223, opomba 62, T. 40.

DEUX BOUCLES DE CEINTURE DE L'ÉPOQUE DE LA TÈNE PROVENANT DE LA COUR DE L'ACADÉMIE DES SCIENCES ET DES ARTS SLOVÈNE À LJUBLJANA

Résumé

L'espace plus ou moins large de Ljubljana dispose de riches matériaux archéologiques qui forment une distance temporelle presque continue de l'âge de la pierre plus récent au moyen âge. Cependant, entre les périodes culturelles particulières, il y a des césures plus ou moins grandes, dont nous n'avons que de modestes restes culturels. Nous rencontrons une telle lacune entre autre dans la période entre la fin de l'âge du fer plus ancien et l'arrivée des Romains. Les matériaux archéologiques indiquent qu'à Ljubljana existent des découvertes sporadiques de l'époque de la Tène, mais nous n'avons pas encore dépisté de localité serrée aux riches découvertes.¹

Dans la nécropole de la civilisation des champs d'urnes, dans la cour de l'Académie des sciences et des arts slovène à Ljubljana, à côté d'objets particuliers de l'époque de la Tène, aussi bien dans une tombe à incinération de la période de Hallstatt^{3,5} que dans les couches remuées, nous avons trouvé aussi deux boucles de ceinture de la période de la Tène. Les boucles (fig. 1 et 2), formées d'un anneau et d'un crochet pour l'agrafage en forme de bouton fongueux, sont les memes quant à leur fonction, mais se distinguent quelque peu quand à leur forme. La boucle de la fig. 1 a une forme anthropomorphe, le crochet pour l'agrafage à la boucle de la fig. 2 a une forme zoomorphe.

Les boucles des formes indiquées sont rares en Slovénie,⁶ mais on les trouve plus souvent dans les pays voisins, aussi bien à l'est⁷ qu'au nord⁸ et à l'ouest,⁹ et elles correspondent aux nôtres, aussi bien par leur forme que par leur fonction.

La détermination temporelle des boucles rondes de ceinture à bouton fongueux n'est pas problématique. Les auteurs qui traitent ces matériaux, sont d'accord pour les ranger dans la période de transition entre les 2e et 1er s. avant n.è.¹¹ et la première moitié du 1er s. avant n.è.¹² Etant donné cette datation des pièces connues de boucles de ceinture et le fait que les autres objets de la période de la Tène trouvés à Ljubljana, sont aussi rangés dans le 1er s. avant n.è., nous ne nous tromperons pas si nous rangeons les deux boucles de ceinture traitées dans la première moitié du 1er s. avant n.è.